

ОЦІНКА СТАНУ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ

ASSESSMENT OF THE STATE
OF ELECTRONIC PAYMENT SYSTEMS IN UKRAINE

Стаття присвячена оцінці стану електронних платіжних систем в Україні. Методологічною основою дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Авторами проведено аналіз основних показників, що характеризують особливості використання платіжних карток. Доведено, що на початок 2024 р. продовжує зберігатися позитивна тенденція зростання безготівкових розрахунків та розширення платіжної інфраструктури. Зокрема, проаналізовано загальні дані про кількість клієнтів, платіжних карток та платіжних пристроїв протягом 2020–2024 рр. Також проаналізовано кількість і суму операцій, здійснених з використанням платіжних карток. Доведено, що популярність електронних платіжних систем серед українських споживачів зростає. Узагальнено основні стратегічні тенденції розвитку платіжних систем в Україні та наведено напрями подальших наукових досліджень.

Ключові слова: платіжна картка, платіжні системи, безготівкові операції, безготівкові розрахунки, ринок платіжних карток.

International financial markets are characterized by the growing role of electronic technologies in ensuring their effective functioning. The growth rate of electronic money issuance in Ukraine is significantly lower than in other highly developed countries of the world, which is due to factors of both micro and macro levels. The functioning of these types of payment instruments is subject to market laws, which the state has the opportunity to influence through certain regulatory mechanisms. Therefore, at the present stage, it is relevant to study the development of national electronic payment systems, taking into account global trends and national features of state regulation of electronic money. The purpose of the article is to study the current state of electronic payment systems and generalize recommendations on strategic trends in their development in Ukraine. The research methods are grouping, analysis, synthesis and economic analysis to clearly reflect the functioning of non-cash payments, comparison – to predict growth trends and expansion of the payment infrastructure. The information base of the study is the regulatory and legal support for the functioning of electronic payment systems in Ukraine; annual financial reports and periodic statistical reviews of the NBU, materials from printed and online media regarding the functioning and development of the bank payment card market, etc. The authors analyzed the main indicators characterizing the features of the use of payment cards. It is proven that at the beginning of 2024, a positive trend in the growth of non-cash payments and the expansion of the payment infrastructure continues to persist. In particular, general data on the number of clients, payment cards and payment devices during 2020–2024 were analyzed. The number and amount of transactions carried out using payment cards were also analyzed. It is proven that the popularity of electronic payment systems among Ukrainian consumers is growing. The scientific novelty of the results obtained lies in the formation of the author's analytical approach to the study of factors influencing the state of electronic payment systems using economic analysis tools, as well as the development of recommendations on strategic trends in their development in Ukraine. The practical significance of the results obtained lies in the possibility of using the scientific and theoretical research results proposed in the article in the process of developing electronic payment systems in Ukraine. Some provisions are the basis for further scientific research.

Key words: payment card, payment systems, non-cash transactions, non-cash payments, payment card market.

УДК 336.7

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.17-31>

Литвинчук І.В.¹

к.е.н., доцент,
Державний університет
«Житомирська політехніка»

Назаренко Т.П.²

к.е.н., доцент,
Державний університет
«Житомирська політехніка»

Lytvynchuk Iryna

Zhytomyr Polytechnic State University

Nazarenko Tetiana

Zhytomyr Polytechnic State University

Постановка проблеми. На сьогодні, у сучасному світі інформаційних технологій український бізнес дедалі більше орієнтований на впровадження передових рішень, фінансова сфера не є виключенням. Пандемія і військові дії доводять, що з кожним роком готівкові розрахунки поступово втрачають популярність, оскільки електронні платежі пропонують швидкість і зручність. Це, у свою чергу, сприяє розвитку електронних платіжних систем та розширенню видів електронних грошей. Аналіз статистики за 2024 рік свідчить про стрімке зростання популярності електронних грошей і електронних гаманців в Україні. У перспективі електронна комерція продовжить динамічно розвиватися, що сприятиме розширенню новітніх електронних платіжних систем. Враховуючи всі переваги використання електронних платежів,

актуальним є дослідження сучасного стану електронних платіжних систем і тенденцій їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Актуальні питання еволюції та ризиків використання електронних платіжних систем у власних наукових дослідженнях підтвердили: Вавдіюк Н.С., Талах Х.В. [1, с. 249–259], Затонацька Т., Вольвач О.С. [2, с. 118–128], Ставерська Т., Літвінова Ю. [5], Труслова Н.В., Чкан І.О. [6, с. 257–263] та ін. Незважаючи на велику кількість досліджень проблематики стосовно платіжних систем, актуальність аналізу їх сучасного стану і основних тенденцій розвитку є завжди актуальною.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасного стану електронних платіжних систем та узагальнення рекомендацій щодо стратегічних тенденцій їх розвитку в Україні.

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3316-4952>

² ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7702-8122>

Виклад основного матеріалу дослідження.

Обіг електронних грошей характеризується сукупним обсягом наперед передплачених електронних платіжних коштів, які належать приватним особам, підприємствам, державі і використовуються для обслуговування грошового обороту. Відповідно, суб'єкти господарювання є контрагентами по платежах, а кожен акт платежу передбачає пряму участь контрагентів: платника і одержувача, і опосередковану – банківську установу. Використання інноваційних технологій дозволяють здійснювати розрахунки електронними грошима як між фізичними особами (С2С – «споживач» – «споживач»), так і між юридичними та фізичними особами (В2С – «бізнес» – «споживач»), а також між С2G («споживач» – «держава»), G2B («держава» – «бізнес») і навпаки. Статистичною ознакою цих відносин є акти платежу або фінансове забезпечення його вчинення [1, с. 252].

За умови належного регулювання обсягів електронних грошей та моніторингу законного здійснення економічних операцій розвиток електронних платежів можна вважати важливим фактором економічного зростання.

Крім того, розвиток електронних платежів позитивно впливає на фінансову систему та монетизацію економіки. Запровадження електронних платежів сприяє залученню коштів населення та компаній до банківської системи та зменшує обіг готівки. Широке поширення безготівкових розрахунків робить ці інструменти більш доступними та необхідними для широких верств населення.

Таким чином, підвищується рівень охоплення населення фінансовими послугами, що зменшує непродуктивні грошові заощадження, стимулює розвиток малого бізнесу, зменшує роль тіньових операцій.

В останні роки електронні платежі набувають все більшого поширення в Україні, і їх частка в платіжному сегменті поступово збільшується. Хоча як споживачі, так і системи електронних платежів на українському ринку досі працюють у невизначеному правовому полі, аналіз статистичної інформації за

останні п'ять років показує, що ринок електронних грошей в Україні динамічно розвивається.

На початок 2024 р. продовжує зберігатися позитивна тенденція зростання безготівкових розрахунків та розширення платіжної інфраструктури. Позитивні тенденції на ринку платіжних карток надійно закріпилися в 2022 р.

Загальна кількість банківських пристроїв самообслуговування на початку 2024 року становила 29 тис. од. (відбулося зменшення на 8,3%), що можемо побачити в табл. 1.

Кількість платіжних карток за 5 років збільшилася на 78% і на початок 2024 р. становила 119,8 тис. шт., із них активних – 53,5 тис. шт. (зростання на 7,6% порівняно з початком 2020 р.). Кількість активних платіжних карток із магнітною смугою та чипом збільшилася майже вдвічі (на 72,3%) та становила 53,5 тис. шт., при цьому спостерігається загальне зменшення платіжних карток виключно з магнітною смугою (зменшення на 2,8%). Незважаючи на воєнні обмеження, продовжує динамічно зростати кількість випущених карток.

Для аналізу взято кількість безготівкових операцій з використанням платіжних карток, дійсних за період 01.01.2022 – 01.06.2024 року, у зв'язку із зупиненням подання статистичної звітності про операції з використанням платіжних карток 01.01.2022 – 01.06.2024 року відповідно до Правил організації статистичної звітності, що подано до Національного банку України в умовах особливого періоду, затверджених постановою Правління Національного банку України від 18 грудня 2018 року № 140 в Україні та за її межами, за 01.01.2024 року, якщо порівнювати з періодом 01.01.2022 року, зросла на 4,1% до 684 млн одиниць (92,8% від загальної кількості), а сума – на 56,9% до 350 525 млрд грн (68,1% від загальної суми операцій за картками (рис. 1, 2.).

Кількість безготівкових операцій із використанням платіжних карток, здійснених в Україні та за кордоном, за 2023 рік становила 7 397,2 млн шт. (93,5% від загальної кількості),

Таблиця 1

Загальні дані про кількість клієнтів, платіжних карток та платіжних пристроїв

Рік	Учасники карткових платіжних систем, шт.	Держателі платіжних карток, тис. осіб	Платіжні картки		Банківські пристрої самообслуговування, шт.	Термінали, шт.
			В обігу, тис. шт.	Активні, тис. шт.		
2020	70	49 058	72 951	39 232	34 789	368 642
2021	68	53 176	79 992	43 810	33 726	434 521
2022	66	67 129	109 623	45 335	28 268	365 837
2023	62	69 083	114 348	51322	29 169	460 070
01.09.2024	59	70 165	119 889	53 526	29 095	510 567

Джерело: складено за статистичними даними офіційного сайту НБУ [3]

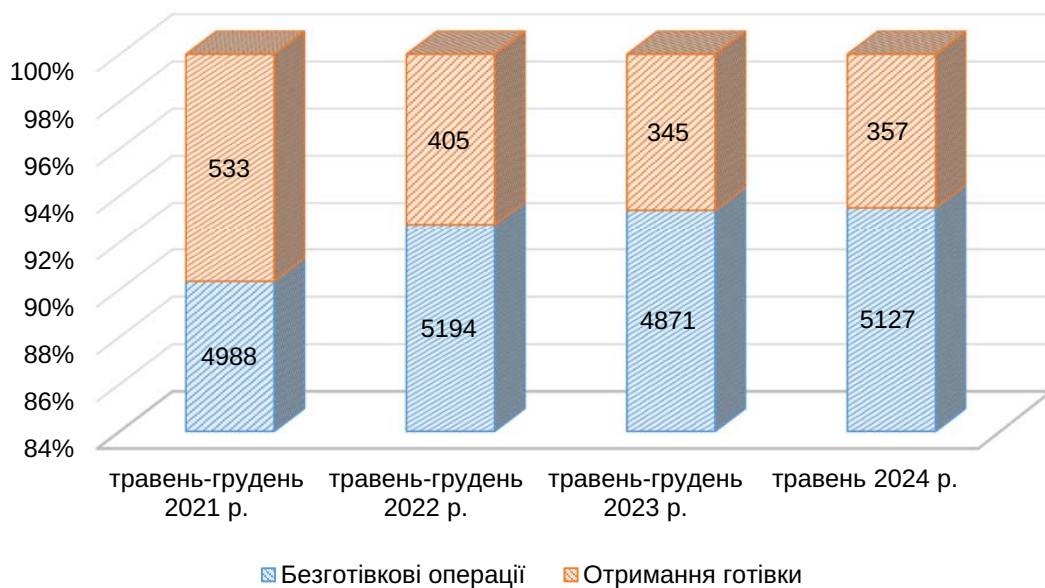

Рис. 1. Кількість операцій, здійснених з використанням платіжних карток, млн шт.

Джерело: складено за статистичними даними офіційного сайту НБУ [3]

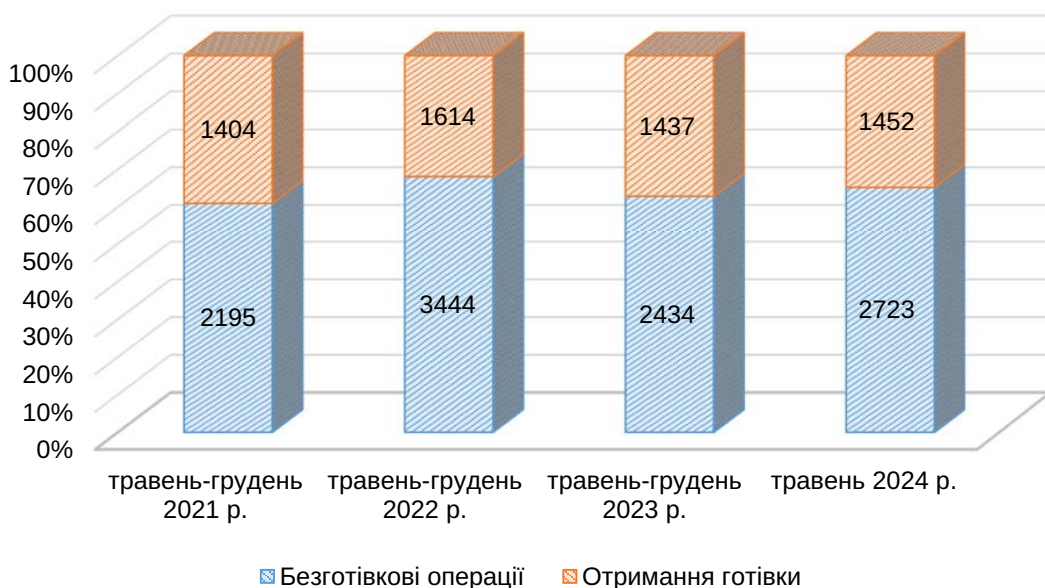

Рис. 2. Сума операцій, здійснених з використанням платіжних карток, млрд грн

Джерело: складено за статистичними даними офіційного сайту НБУ [3]

а сума – 3 980,0 млрд грн (64,8% від загальної суми операцій з платіжними картками).

Кількість операцій з отримання готівки з використанням платіжних карток за 2023 рік становила 515,3 млн шт. (6,5% від загальної кількості), а сума – 2 160,8 млрд грн (35,2% від загальної суми операцій з платіжними картками).

В Україні стабільно зростає кількість та обсяги безготівкових розрахунків за допомогою платіжних карток, що значною мірою обумовлено подальшою цифровізацією фінансової системи, яку проводить

Національний банк України. Зокрема, регулятор нещодавно спростив процедуру випуску платіжних карток і здійснення операцій з їх використанням:

- фізичні особи можуть отримувати картки через уповноважених представників;
- розширено можливості використання корпоративних карток у бізнесі;
- покращено умови проведення операцій із платіжними картками через хмарні сервіси, що функціонують на обладнанні, розтошованому в розвинених країнах.

Як наслідок, спостерігається стійке зростання кількості платіжних карток, емітованих українськими банками.

Згідно з останніми даними НБУ, за I півріччя 2024 р. українці здійснили 1 995,5 млн безготівкових операцій з використанням платіжних карток на загальну суму 1 280,3 млрд грн (рис. 2.). З них найбільше здійснили розрахунків з використанням платіжних терміналів (45,7 %), операцій з оплати товарів / послуг у мережі інтернет (14,4 %), а також переказів із картки на картку (32,2 %). До того ж протягом 2024 року, як і в минулі роки, зросла кількість безконтактних активних платіжних карток. [3].

У 2023 році найбільший обсяг безготівкових операцій здійснено з використанням платіжних карток у торгово-сервісній мережі. Їх кількість становила 4949,2 млн штук (66,9% від усіх безготівкових операцій з використанням платіжних карток), а сума – 1606,3 млрд грн (40,4% від усіх безготівкових операцій). При цьому приблизно 90,0% кількості та обсягів таких транзакцій було здійснено за технологією безконтактною оплати та технологією NFC.

Ці дані свідчать про те, що популярність електронних платіжних систем серед українських споживачів зростає. Швидкість, зручність і безпека таких операцій приваблюють все більше користувачів, які віддають перевагу безготівковим операціям.

Ринок платіжних карток динамічно розвивається, супроводжуючись постійним впровадженням інновацій, які залишаються ключовим фактором успіху банків як основних учасників платіжних операцій. Ці зміни визначають спектр послуг і продуктів банків як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Інновації відіграють вирішальну роль у трансформації платіжної інфраструктури, що обумовлено низкою факторів: безперервним науково-технічним прогресом, який забезпечує швидші засоби зв'язку; технологічними змінами у фінансовому секторі, що формують нові вимоги до платіжних інструментів; зростаючою конкуренцією на ринку; підвищеними вимогами споживачів до безпеки платежів; зменшенням транзакційних витрат і впровадженням передових фінансових рішень.

Погоджуємося з позицією авторів Ставерська Т. та Літвінова Ю., щодо основних стратегічних тенденцій розвитку платіжних систем в Україні[5]:

- подальший розвиток банківського дистанційного обслуговування, у тому числі internet-banking і mobile-banking;
- посилення конкурентної боротьби між банками та фінтех-компаніями [2];
- фінансова інклюзія;
- подальше зростання попиту на миттєві платежі Instant Payments або Fast Payments;
- подальше поширення використання штучного інтелекту та розвиток таких технологій, як відкритий банкінг (має запрацювати у серпні 2025 року),

Tap to Phone, цифрові гаманці, De-Fi (децентралізовані фінанси);

- окрім того, очікується, що у 2024 році ключовими подіями, що вплинуть на розвиток ринку платіжних послуг, будуть впровадження цифрової валюти центрального банку та регулювання ринку криптоактивів [7];

– тенденція до появи фінтех-стартапів була помітно пригальмована початком повномасштабного вторгнення, хоча 7 із фінтех-компаній були засновані саме у 2022 році. Тим не менш зміни у законодавчій базі можуть позитивно вплинути на розвиток фінтеху через покращення бізнес-середовища та відкриття нових можливостей.

Висновки. Незважаючи на скорочення кількості банків у 2024 р., мережа платіжних терміналів за рік зросла майже на 69% та станом на 01.09.2024 налічувала 510,5 тис.шт. (це на 141,9 тис. шт. більше, ніж на 01.12.2020). Практично вся частка цього росту припадає на торговельні платіжні термінали, водночас кількість банківських терміналів в останні півроку почала зменшуватися.

Отже, в Україні ринок електронних грошей характеризується нерівномірністю поширення. Пропозиція електронних грошей залежить від багатьох факторів, які можуть стримувати їх розвиток: стимулів для споживачів, торговців, емітентів та посередників під час їх використання. Але головним фактором виступає готовність населення прийняти нові технології.

Зазначимо, на сьогодні існує ряд проблем у використанні платіжних карток, зокрема, удосконалення захисту платіжних систем від проявів шахрайства, удосконалення методів впровадження новітніх технологій та підвищення фінансової грамотності серед населення, оптимізація тарифної політики банків, що є перспективними напрямками подальших наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вавдіюк Н.С., Талах Х.В. Обіг та регулювання електронних грошей в Україні. *Економічний форум*. №2. 2017. С. 249–259.
2. Затонацька Т., Вольвач О. Сучасний стан українського ринку електронних платіжних систем. *Світ фінансів*. 2021. № 2. С. 118–128.
3. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 23.12.2024)
4. Офіційний сайт ПАТ «Розрахунковий центр». URL: <https://settlement.com.ua/probank/risk/risk-models.html>
5. Ставерська Т., Літвінова Ю. (2024). Еволюція платіжних систем: інновації на шляху до цифрового майбутнього. *Економіка та суспільство*, (60). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-85>
6. Трусова Н.В., Чкан І.О. Платіжні системи в Україні та ризики їх функціонування. *Бізнес Інформ*. 2021. № 1. С. 257–263. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-257-263>

7. Федосюк Ю. Фінтех у 2024 році: чого чекати. *Економічна правда*. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2024/01/04/708359/>

REFERENCES:

1. Vavdiyuk N.S., Talakh H.V. (2017) Obih ta rehuliuвання elektronnykh hroshei v Ukraini [Circulation and regulation of electronic money in Ukraine]. *Ekonomichnyi forum – Economic Forum*, vol. 2, pp. 249–259.

2. Zatonatska T., Volvach O. (2021) Suchasnyi stan ukrainskoho rynku elektronnykh platizhnykh system [Current state of the Ukrainian market of electronic payment systems]. *Svit finansiv – The world of finance*, vol. 2, pp. 118–128.

3. Natsionalnyi bank Ukrainy [National Bank of Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua/> (accessed December 23, 2024)

4. Ofitsiyniy sait PAT “Rozrakhunkoviy tsentr” [Official website of PJSC “Settlement Center”]. Available at: <https://settlement.com.ua/probank/riski/risks-models.html> (accessed December 23, 2024)

5. Staverska T., Litvinova Yu. (2024). Evoliutsiia platizhnykh system: innovatsii na shliakhu do tsyfrovoho maibutnoho [The evolution of payment systems: innovations towards a digital future]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, no. 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-85>

6. Trusova N.V., Chkan I.O. (2024) Platizhni systemy v Ukraini ta ryzyky yikh funktsionuvannia [Payment systems in Ukraine and the risks of their operation]. *Biznes Inform – Business Inform*, vol. 1, pp. 257–263. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-257-263>

7. Fedosyuk Yu. (2024) Fintekh u 2024 rotsi: choho chekaty [Fintech in 2024: what to expect]. *Ekonomichna pravda – Economic truth*. Available at: <https://epravda.com.ua/columns/2024/01/04/708359/>